

Μάνα, τελείωσε το κρυφτό;

<<Θα 'τανε μεσημέρι' το θυμάμαι γιατί ήτανε λιοπύρι, και έπλενα τα σκεύη, και έκαμα κόπο να τα έχω έτοιμα όταν θα 'ρχότανε ο Κωσταντής από τον καφενέ. Είχα βάλει να βράσω τα σουτζούκια, και είχε πιάσει ντουμάνι ολάκερο και δεν μπόρεγα να ανασάνω. Τράβηξε η ποδιά μου, και ήτανε το παιδί, ο μικρός Μανώλης, που ήθελε να πάμε στον μπαχτσέ να παίξουμε το τόπι. Τον χαβά τους τα παιδιά, δεν είχε νιώσει κόπιασμα, και ούτε ποτέ του μπόρεσε, αχ, ζαΐμη μου...

Έβγαλα μετά το φαγί και το 'βαλα στην τάβλα, θα 'χε τελειώσει το τάβλι, και θα 'τανε στον δρόμο. Αχ, Παναγιά μου, τι καημός είναι τούτος που με ήβρε; Το 'ξεβρα πως κάθε που ο γείτονας, φίλος του, ο Σουλεϊμάν, έφτανε στο σπίτι, ερχότανε και ο δικός μου, μα δεν τον είδα να κοντοζυγώνει, και ας έκαμα να δω ως κάτω τη στράτα.

Επήγα, τότε, να δεις, σε 'να 'κονοστάσι πόχα πάνου απ' το κρεβάτι, κι έκαμα στην Παναγιά τη μεγαλόχαρη ένα τάμα, να κάμει και να γυρίσει ο Κωσταντής στην ώρα του πίσω, να κάτσει να μου πει τα νέα απ' του Θωμά, να παίξει το μπεγλέρι του. Μα δεν έκαμε να φανεί, και ας παρακάλαγα εγώ. Θυμάμαι ακόμη, μέσα σε τούτη την αναθεματισμένη αναμπουμπούλα, πόταν ο γιόκας μου, παιδί μωρό, ίσα πόξερε να λαλάει δυο λέξεις, και μου 'πε "Μάνα, πού είναι ο πατέρας; Άργησε να γυρίσει, και λέω μην έπαθε τίποτα"!

Σα ν' άνοιξε η γη κάτω μου, εγώ δεν ήξερα τι να πω, και του 'πα "Κάθεσαι και σκας, βρε καημένε, για τον γέρο; Τα ξέρει τα κατατόπια! Να δεις, που έκατσε να παίξει άλλο ένα ταβλάκι με τον Θωμά"! Είχε, όμως, ο γιόκας μου μυαλό ξουράφι, και ας ήτανε σπόρος, και έπαιρνε πολλές στροφές. "Μη με γελάς, μάνα! Έπαέ μου, πού 'ναι ο πατέρας"; Εγώ δεν μπόρεγα να κρατήσω τα δάκρυα, και έπεσε ένα πάνω στο ρούχο, μα πόνεσε σαν από αίμα ποτισμένο. "Αχ, βρε γιαβρί μου, τι θα σε κάμω; Σου λέω, δεν εξέρω! Άιντε, τώρα, πάντε να διαβάσεις τα κιτάπια για το σκολειό"!

Έφυγε για λίγο, κι εγώ πετάχτηκα απ' όξω απ' τη θύρα, πήγα να πέσω στον δρόμο, και βάρεσα στου Σουλεϊμάν. "Άνοιξε, ωιμέ! Γιάντα δεν έρχεσαι, ωρέ μουντάρη"; Δεν είχα καλή κρίση, κι έκαμα του κεφαλιού μου να τονε λέγω έτσι, μα είχε πάει η καρδιά μου στην Κούλουρη. Άκουσα να τρέχουν πάνω στα σανίδια στο σπίτι, κι έστησα αυτί κοντύτερα. Πετάγανε λόγους Τουρκικούς, κι εγώ κατάλαβα μερικά, έλεγαν κάτι για "πάμε να φύγουμε" και κάτι άλλα για "πού είναι το παιδί".

Βάρεσα άλλες φορές πολλές ακόμη στο κούφιο ξύλο, και στην οχλαγοή άνοιξε η πόρτα απότομα και εκκωφαντικά, σαν πολλά κλειστό αμπάρι, και ο Σουλεϊμάν τράβαγε τον γιόκα του και το μωρό θυγάτριο όξω.

Μέσα στην περισσή μου φρίκη, έπιασα το μπράτσο του. “Μωρέ, Σουλεϊμάν, πού είν’ τος ο Κωσταντής”; Εκείνος αφηνιάζοντας έκαμε το κεφάλι, τραβήχτηκε να τον χάσω, και όπως έτρεχε στη στράτα κάτου, μονάχα ξεχώρισα στις φωνές του “Εϊβάχ, μαρή Κωστάντενα! Εϊβάχ κι αλίμονο”! Ποτέ δεν τον είχα ξαναδεί έτσι, λέγανε πως ήτανε σκληρός, και πως δεν άφηνε τίποτα στην τύχη, πως -έλεγαν- έπαιρνε την κοτρόνα και την έστυβε. Η γυνή του, ακόμα μες στην οικεία, είχε τυλιχτεί μ’ έναν ράκο, ημίγυμνη, βγήκε όξω και άρχισε να τρέχει φωνάζοντας προσευχές για τον Αλλάχ.

Εγώ, τότε, και άργησα πολύ, πήρα πρέφα πως είχε γένει αναποδιά, κι έκαμα μερικά βήματα, πιο γοργά, και πιο γοργά, και πρώτα ψιθύριζα, έπειτα φώναζα στον εαυτό μου: “Άιντε, γιάλλα, Κονδύλω! Άιντε”! Έπεσα πάνω στη θύρα τού σπιτιού, μπήκα μέσα ωσάν μανιασμένος σίφουνας, άρπαξα τον Μανώλη, και πήγα να φύγω, μα ‘κεινος κλώτσαγε και φωνασκούσε. “Πού πάμε, μάνα; Πού πάμε”; Κι έβαλε τα κλάματα, μα εγώ βγήκα στον δρόμο μονάχα μ’ έναν σάκο που του είχα βάλει κάτι κουρέλια, κι έμεινα μαρμαρωμένη καταμεσή στον δρόμο.

Κανένας ήχος κοντινά δεν ακουγόταν, μονάχα στο βάθος υπόκωφα, άκουγα βλαστήμιες τούρκικες και ελληνικές. Γύρισα να ιδώ, και είδα φλόγες να έχουν τυλίξει τον ορίζοντα, και πώς να σου πω τι ένιωσα; Μάνα ήμουν, και φοβήθηκα, και άρχισα να τρέχω στο λιμάνι, εκεί που η πυρά δε θα με πρόφτανε, εκεί που θα ‘πεφτα στα νερά, και θα σωζόμουν κι εγώ, θα σωζόταν και ο Μανωλάκης μου. Είχα κάμει αυτή τη διαδρομή πολλές φορές, και τώρα την έκανα και άλλη μια. Σε κάποια στιγμή, άρχισαν τα μάτια μου να πιάνουνε ανθρώπους, και ύστερα μπούγια κατέβαιναν από τους λόφους οι Ρωμιοί, και από πίσω τους καλπάζοντας καβάλα στα μαύρα αλόγατα οι Οθωμανοί, οι Τούρκοι.

Εγώ έκαμα να στρίψω, μα οι άνθρωποι σπρώχνανε να σωθούνε, κι έπεσα κάτω, μάζεψα τον Μανώλη στην αγκαλιά μου, και κάλυψα τ’ αφτιά του, να μην ακούσει τις κραυγές και τα χλιμιντρίσματα. “Παίζουμε κρυφτούλι! Θυμάσαι”; Του φώναξα, να μ’ ακούσει, μα δεν κατάλαβα αμέσως αν μ’ άκουσε. Ξάφνου, ένας αγριεμένος Τουρκαλός σταμάτησε το ζών του, έσκυψε, και με ‘πιασε απ’ το μπράτσο. Ήμουν νέα γυναίκα, μα εγώ πρώτα φοβόμουν για το παιδί μου. Ο αλλόφρονος Αγαρηνός, μ’ άρπαξε το παιδί από τα χέρια, και τράβηξε τη γιαταγάνα του. Εγώ, μην ξέροντας αν θα το ‘σφαζε, ή αν θα ‘σφαζε εμένα, έπεσα μανιασμένα στο άλογο, κι εκείνος, με τα σάπια του δόντια, μου φώναξε στα Ελληνικά -ακόμη αντηχεί στο μυαλό μου: “Παράτα με, μωρή Ρωμιά”!

Κι ύστερα από λίγη μάχη, άκουσα έναν πυροβολισμό, και ο Τούρκος άφησε τον Μανώλη ζωντανό να πέσει στο έδαφος, κι εκείνος γλίστρησε και σωριάστηκε χάμω, σα να ‘θελε να

γονατίσει, να κάνει ό,τι του άξιζε. Το άλογο σηκώθηκε στα πίσω πόδια, κι έτρεξε να χαθεί, ελευθερωμένο. Μόλις τον είχε φονέψει από πίσω ο Σουλεϊμάν. “Τρέχα, μαρή Χριστιανή! Τρέχα! Φυγαδεύουν στο λιμάνι γυναικόπαιδα”! Εγώ, με τη σειρά μου, φώναξα πίσω: “Έλα κι εσύ, Σουλεϊμάν! Έλα, να σωθείς”! Εκείνος, κοιτάζοντάς με στα μάτια, είπε όλο θάρρος: “Κάλλιο να αποθάνω στο χώμα το πατρικό, παρά να σκύψω το κεφάλι σε αυτούς”! “Τούρκος δεν είσαι”; Ρώτησα, εγώ, πίσω. “Τούρκος είμαι, μίasma δεν είμαι”!

Και άκουσα καλπασμούς να σκεπάζουν το βουνό, και κατέβηκαν ορδές οι Τούρκοι. “Τρέχα, Κωστάντενα”! Και με μια κραυγή, ο Σουλεϊμάν χύθηκε στο πλήθος των αλόγων, και βάραγε τουφεκιές. Απ’ όσα άκουσα, ξεχώρισα ένα μονάχα: “Προδότη”! Και ύστερα, έστριψα, σαν άκουγα τα γιαταγάνια να τον σχίζουν. Αν ο Θεός βάζει στον παράδεισο Αγαρηνούς, να βάλει πρώτα τον Σουλεϊμάν. Είχε ψυχή μάλαμα.

Πήρα το παιδί από το χέρι, και άρχισα και πάλι να τρέχω, για άλλη μια φορά, μα είχα μεγάλα πόδια, κι εκείνο έκαμε κόπο να με φτάσει. Έκλαιγε και ούρλιαζε. “Μάνα! Πού είναι ο πατέρας, μάνα”! Οι άλλοι είχανε χαθεί μπροστά, μα εγώ ήξερα άλλον δρόμο. Έτρεξα μέσα στο στενάκι δίπλα από τον καφενέ, και βγήκα με μιας στο λιμάνι. Κοίταξα πίσω, και είδα φλόγες να σέρνονται σαν κακόβουλοι θανατοφέρτες, είδα γυναίκες, άνδρες και παιδιά σφαγιασμένους, πτώματα πάνω στις σκεπές και στα νερά. Ένα καράβι έμπαζε ανθρώπους. “Έλα, Μανώλη, βιάσου”! Φώναξα.

Δεν ήξεβρα ακριβώς τι γινότανε, ούτε γιατί ο πασάς το πήρε απόφαση να μας σφάξει, μα εμένα με ένοιαζε να περάσει το παιδί μου στο καράβι, κι ας γίνω δούλα στο χαρέμι, ή ας καταλήξω στον τάφο. Έβαλα μπρος και πάλι να τρέξω στο καράβι, και είδα πλήθη να έρχονται απ’ όλες τις πλευρές, και να μπουχτίζει από κοσμάκη ο μόλος. Όταν έφτασα στο καράβι, εκείνο είχε αμπαρώσει, αποδέσει, κι έφευγε μισογεμάτο: χώραγε άλλες εκατό ψυχές.

“Ωρέ Χριστιανοί! Πού πάτε, μωρέ, και αφήmete πίσω τόσες ψυχές”; Είδα το καράβι να κουβαλά τον δούκα και τη δούκισσα, τον αριστοκράτη και την αριστοκράτισσα, και κατάλαβα πως μας έβλεπαν ωσάν βδελύγματα: ούτε που έκαμαν υποχώρηση να τους μολύνουμε τις τάβλες στο κατάστρωμα, μονάχα άμα ήμαστε λοστρόμοι θα μπαίναμε. Όποιος είχε τα γρόσια, θα θαβότανε πιο μετά από τους άλλους, καθώς φαινόταν.

“Μάνα, γιατί αυτοί οι άνθρωποι δε μας αφήσαν να μπούμε”; Δεν πρόφτανα να του βρω απάντηση, και άκουσα τους στρατιώτες αρματωμένους να τρέχουν στον δρόμο, και άσκοπα να σφάζουν όποιον Ρωμιό έβρισκαν, ή Έλληνα ή Αρμένιο. Όταν έφευγε το μεγάλο καράβι, μερικές μανάδες πηδήξανε να πιαστούνε από τις κουπαστές, παρακαλώντας να πάρουν μονάχα το παιδί τους, μα τις πετάγανε στα μολυσμένα νερά.

Χώθηκα στο πλήθος, που έσπρωχνε ο ένας τον άλλον, και μερικοί έπεφταν στη θάλασσα, κάποιοι πνίγονταν. Κραυγές, τουφεκιές, φωτιές! Χαμός! Καταστροφή! Οι πιο πολλές γυναίκες έκαμαν την προσευχή τους, όταν ήρθε μια ομάδα από άνδρες, και φώναξε ένας τους: “Βρε, πώς κάμετε έτσι, με δυο παλιότουρκους; Θα μας προστατέψει η Σμύρνη, μωρέ! Η Σμύρνη και η Παναγιά θα μας σώσει!” Είχαν πίστη μεγάλη, και έκατσαν να παλέψουν με τους Τούρκους. Αυτούς και όσες γυναίκες πήγαν μαζί τους, δεν τους ξαναείδα, μα σκέφτομαι πως πέθαναν, και ίσως πήγαν στον παράδεισο.

Στο βάθος φάνηκαν να έρχονται βάρκες να μας πάρουν. Μα προτού μας φτάσουν, κατέβηκαν από άλλον λόφο δέκα άλογα με Οθωμανούς, και βρίζοντας έμπαιναν στο πλήθος και χώριζαν μάνες από παιδιά, έπαιρναν τα αγόρια και τα ‘κλεβαν, και τα κορίτσα τα σφάζανε ή τα πέρνανε για να τα ντροπιάσουν. Όταν τους είδα, έστριψα στον Μανώλη, και τον έσπρωξα στα νερά, για να μην τον βρουν. Ένας Τούρκος ήρθε από πάνω μου, και με διάταξε να του πω πού είναι ο γιος μου. “Τον έχασα”! Έκανα. Εκείνος δε με πίστεψε, μα έστριψε και άρπαξε ένα κορίτσι, πριν χαθεί.

Μεμιάς, έστριψα κι εγώ στο νερό, και άπλωσα το χέρι μου για τον Μανώλη. “Έλα, γιόκα μου, λίγο ακόμη”! Εκείνος πήδησε, μου άρπαξε το χέρι, και ανέβηκε πάνω. Είδαμε τις βάρκες να πλησιάζουν, και κάναμε όλοι το ίδιο: αρχίσαμε να πηδάμε για να τις προλάβουμε, ένας-ένας. Εγώ είπα του Μανώλη: “Πήδα! Μπες στη βάρκα, έλα”! Εκείνος έκλαψε: “Δε θέλω, μάνα”! Μόλις έφτασαν οι βάρκες τέρμα ως την ξηρά, το πλήθος μάς τύλιξε, και έχασα το χέρι τού Μανώλη. Άρχισα να ουρλιάζω το όνομά του, μα δεν μπόρεγα να τονε βρω. Ξάφνου, ένα χέρι με έρπαξε, και με έβαλε στη βάρκα. “Άσε με πίσω, μωρέ”! Κραύγασα. “Το παιδί μου! Άσε με, το παιδί μου”! Μα δεν ακούγανε, και πήρανε οι βάρκες μπρος. Εγώ πήγα να πηδήξω, να φτάσω στην ξηρά, μα με κρατάγανε πίσω, και ήμαστε πολλοί, στριμωγμένοι σα σαρδέλες, οπότε δεν έκανα να κουνηθώ.

Πήγαινε η βάρκα στο λιμάνι για λίγο, όταν, ακόμη βλέποντας την ακτή, είδα τον Μανώλη να με κοιτά. Σα ν’ άκουσα τη φωνούλα του: “Μάνα; Τέλειωσε το κρυφτό”; Είχε τελειώσει το κρυφτό... Κανείς δεν κρυβόταν πια, πίσω από ψεύτικα προσωπεία... Μερικοί Τούρκοι βγήκανε από ένα στενό, και, τρέχοντας στους λίγους που είχανε μείνει, αρχίσανε να τουφεκίζουν με μανία. “Αφήστε με να πάω στο παιδί μου”! Φώναξα στους γύρω, μα ήτανε ασήμαντες οι κραυγές μου. Ύστερα έπιασε μια ομίχλη, και χάθηκαν οι σκιές από τον ορίζοντα... Πνίγηκαν στη λήθη>>...

Όταν τέλειωσε να μιλά η κυρά-Κονδύλω, έκανα στο χαρτί την τελευταία μελανιά. Ήρεμη που έβγαλε τον πόνο της, έκανε τον σταυρό της, κι έπεσε για ύπνο. Έναν ύπνο, από τον οποίον ποτέ δεν ξύπνησε.

Πηγές:

1. Αρχείο από την Αμερικανική ναυτική αποστολή διάσωσης των κατοίκων τής Σμύρνης:
<https://www.history.navy.mil/content/history/museums/nmusn/explore/photography/humanitarian/20th-century/1900-1949/1922-smyrna.html>
2. Καθημερινή ροή αναφορών για τη Σμύρνη τής εποχής:
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1922v02/ch29>
3. Ψηφιακή πύλη αρχείων για τα γεγονότα τού 1922:
<https://archives1922.gak.gr/>
4. Δοκίμιο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών για τη Σμύρνη:
<https://helios.eie.gr/helios/handle/10442/16299>
5. Κείμενα Λογοτεχνίας Γ' λυκείου
6. Άρθρο τού ιστοτόπου mikrasiatis, σχετικά με τη ζωή στη Σμύρνη πριν τη Μικρασιατική καταστροφή:
<https://mikrasiatis.gr/i-zoi-sti-smyrni-prin-ti-mikrasiatiki-katastrofi/>